

A kiscfészktű aszat (*Cirsium brachycephalum* Jur.) Tolna megyei kutatásának történeti előzményei és mai eredményei

TÓTH István Zsolt* & DÉVÉNYI Borbála

Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság, H-7625 Pécs, Tettye tér 9.

*tisz@citromail.hu

Current research results and overview of historic data of *Cirsium brachycephalum* Jur. in Tolna county, SW-Hungary

Abstract – The distribution of the thistle species *Cirsium brachycephalum* in Tolna county was studied as a part of the Hungarian National Biodiversity Monitoring System. Occurrence data of this endemic species of community importance having been listed as protected since 1993 were scarcely available for Tolna county. In addition to our most recent survey, this paper also provides an analysis of former literature data, and calls the attention that there is a possibility for revealing further valuable botanical information in the less surveyed areas of Tolna county.

Keywords: Asteraceae, biodiversity monitoring, Natura 2000, South Transdanubia, Species of Community interest, Tolna county

Összefoglalás – A szerzők a Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer keretében a kiscfészktű aszat (*Cirsium brachycephalum* Jur.) Tolna megyei elterjedését vizsgálták. A közösségi jelentőségű fajnak eddig csak kevés ismert adata volt a vizsgált területen. A dolgozat összegzi a kiscfészktű aszat Tolna megyei irodalmi- és aktuálisan gyűjtött előfordulási adatait.

Kulcsszavak: Asteraceae, Dél-Dunántúl, közösségi jelentőségű faj, Natura 2000, NBMR

Bevezetés

A kiscfészktű aszat (*Cirsium brachycephalum* Jur.) hazánkban 1993 óta védett, közösségi jelentőségű endemikus faj, amelynek Tolna megyei előfordulásáról egészen az utóbbi évekig igen kevés adata állt rendelkezésre. A faj Tolna megyei elterjedését 2012-ben és 2013-ban a Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer keretében kutattuk. Jelen dolgozatban közreadjuk a faj aktuális előfordulásait és megkíséreljük áttekinteni korábbi irodalmi adatait.

Anyag és módszer

Munkánk során összegyűjtöttük a *Cirsium brachycephalum* tolnai előfordulására vonatkozó hozzáférhető irodalmi adatokat. 2012 és 2013 nyarán Tolna megye területén szisztematikusan kerestük a növény számára alkalmas termőhelyeket. A faj újonnan felfedezett lelőhelyeinek jegyzékét alább közöljük, FARKAS (1999) munkájában használt tájhatárokhoz igazodva, a lelőhelyeket fedő Közép-európai Flóratérképezési kvadrátok

(KIRÁLY 2003) kódjaival kiegészítve. Minden állomány esetében feltüntetjük az egyedszámot, nagyobb állományok esetén ennek nagyságrendi becslését (virágzó hajtások alapján).

Eredmények

Korábbi előfordulási adatok

- MENYHÁRTH (1877): „*Mocsáros réteken és nádasokban. – Tápéi pusztán.*”
HOLLÓS (1911): „*Gemencz*”
PILLICH (1930): „*közönséges*”
HORVÁT (1943): „*Simontornya*”
FARKAS (1999): „*Mezőföld, Tengelici-hv. (Bikács: Kistápé)*”
KIRÁLY & KIRÁLY (2006): „*A Kapos-völgyében számos helyen (Tolnanémedi- 9276/4; Regöly – 9475/2; Dúzs – 9476/3 és 9576/3), magassásosokban.*”
FARKAS (2011): „*Paks: kisebb populációja él a tervezett Dunaszentgyörgyi-láperdő Természetvédelmi Területen*”
TÓTH (2013): „*Kakasd: Völgység-patak mentén, üde réten.*”

A Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság adatbázisában két adata szerepel. Farkas Sándor 2005-ben a Dunaszentgyörgyi-láperdőben, Molnár Dániel pedig 2009-ben Simontornya és Tamási határában észlelte előfordulását.

Új előfordulási adatok

Külső-Somogy

2012: *Regöly:* a Fürgedi-patak torkolata alatti réten a Kapos mentén [9376.3] 3000 tő; a település és a Bodzás-patak között a Kapos-menti réten [9476.1] 5000 tő; az Alja-dűlőben a Kis-tói-árok menti réten a Kapos felé [9476.1] 1000 tő; *Szakály:* a település szélén a Pankai-ér felé a Kapos-mentén [9476.3] 1000 tő; Pankai-rét [9476.3] 2000 tő; *Tamási:* 61-es út (Honvéd u.) és a Koppány közötti réten az Aldi-áruház után [9375.4] több 1000 tő.

2013: *Kurd:* Kenderföldek [9575.2] 35 tő; *Nagykónyi:* a Medgyesi-vízfolyás Koppányba ömlésénél [9475.1] 350 tő; a régi vasútállomás alatt és a Koppány közötti réten a Vörös-víz mellett [9475.1] 500 tő; a Város utca alatti réten [9475.1] 250 tő; Szakcs közigazgatási határánál a Koppány menti réten [9474.2] 5 tő; *Pári:* a pári bekötőút mellett, a Koppány hídja előtt, a Medgyesi-vízfolyás felé [9475.1] 500 tő; a régi malom melletti ér mentén [9475.2] 100 tő; Szemcse és a Pári bekötőút alatt a Koppány mentén, több réten is [9475.2] 2000 tő; a régi vasút és a Koppány között a Szemcsei-szőlőhegy felé [9475.2] 200 tő; a Szemcsei-szőlőhegy alatt a régi vasút és a Koppány közötti réten [9475.2] 200 tő; Szemcse és Szemcsei-szőlőhegy közötti út menti réten [9375.4] 500 tő; *Regöly:* a Fűzfási-halastó után az Öreg-hegy alatti réten [9476.1] 250 tő; az Arany János u. alatt és a Koppány közötti réten [9476.1] több 1000 tő; a Pacsmagi-tavak és Majsapuszta között a Koppány menti réten [9476.1] 25 tő; *Tamási:* a 61-es út (Honvéd u.) és a Koppány közötti réteken, igen jelentős állományok, Pári felé [9375.4] több 1000 tő; az Aldi-áruház parkolója alatt és a Koppány között [9375.4] 2500 tő; a vasútállomás és a Szarkahegy közötti réten [9375.4] 3000 tő; Rákóczi u. (61-es út) alatt az Erdőrész felé vezető út melletti réten [9375.4] 2000 tő; a Belátó u. (61-es út) alatt a Szentmártoni-patak mentén a Koppány rétvén [9375.4] 500 tő; Adorján puszta alatt a Koppány-menti réten [9376.3] 50 tő; Adorján-újtelep alatt a Koppány-menti réten [9376.3] 500 tő.

Mezőföld

2012: *Simontornya*: Beszédes u. és a 61-es főút közötti út mellett, Cece felé [9277.1] 2000 tő; *Tolnanémedi*: A vasútvonal és a Sió-töltés közötti réten, Simontornya felé [9276.4] 1000 tő.

2013: *Bikács*: Sárrét-dűlő [9377.2] 500 tő; *Bölcske*: Baracs-legelő [9279.4, 9379.1] több 1000 tő; *Dunaföldvár*: a 6-os főút melletti réten a település előtt, Paks felől [9279.1] 1000 tő; *Fadd*: a Foki-csatornába folyó ér eredésénél [9578.2] 30 tő; *Felsőnyék*: Kolláti-rét [9275.2] 25 tő; *Harc*: Gulyajáró [9577.4] több 10000 tő; *Kajdacs*: Csárda-domb alatti réten [9477.2] több 10000 tő; *Sziget* [9477.2] több 1000 tő; *Hídvégi-dűlő* [9477.2] több 1000 tő; az Arany János utca vége és a Sárvíz közötti réten [9477.2] 2000 tő; Csárda-domb és az Éri-patak közötti réten [9477.2] több 1000 tő; Nyugati-dűlő [9477.2] 20 tő; *Kölesd*: Sárvíz-mentén a Paprikástanya felé [9477.4] 150 tő; *Kölesd-Borjád*: Felső-sziget [9477.2] 300 tő; *Medina*: Sió-Sárvíz között a gátórház közelében [9577.2] 150 tő; *Medina-Szőlőhegy*: Rózsamajori-dűlő [9577.2] több 1000 tő; *Nagydorog*: Szigetpuszta [9377.4] több 10000 tő; Sas-hegy és Szigetpuszta között [9377.4] több 1000 tő; a település szennyvíztisztító telepe mögötti ér mentén [9377.4] 1500 tő; a település szélén, a Sárszentlőrinc felé vezető út mellett [9377.4] 800 tő; a település szélén, a Sárszentlőrinc felé vezető út mellett a Szigetpuszta közelében [9377.4] 50 tő; Sió-Sárvíz között az Úzdi-sziget felé [9377.4] 100 tő; Pap-hegy alatti területen és az Öreg-szigeti réteken [9377.4] több 1000 tő; Táncsics utca alatt a patak-menti réten [9377.4] 1000 tő; *Ozora*: Kula-puszta [9276.1] 3000 tő; *Simontornya*: László király út és a vele párhuzamos 61-es főút közötti réten [9277.1] 3000 tő; *Sióagárd*: Zrínyi utca végén [9677.2] 10 tő; Sió-gátja tövében [9577.4] több 1000 tő; Janyai-sziget [9577.4] 500 tő; Sárvíz gátjával párhuzamos földút mellett [9577.4] 500 tő; Temető-sziget [9577.4] 80 tő; Parrag [9578.3] 250 tő; *Szedres*: Ős-Sárvíz [9577.2] több 1000 tő; a Sárvíz mentén a Cukor-hegy alatt [9578.1] több 10000 tő; *Tengelic*: Ős-Sárvíz [9577.2] 80 tő; Paprikástanya [9477.4] 10 tő; Tengelici-rétek [9478.1] több 1000 tő; *Tolna*: Foki-csatorna melletti rét [9578.2, 9578.4] 400 tő; Foki csatornába folyó ér mentén [9578.2, 9578.4] 1000 tő.

Sárköz

2013: *Mözs*: Kapszeg-tó [9578.3, 9678.1] 800 tő; *Őcsény*: Tatos [9678.3] 350 tő; *Szekszárd*: Palánki-sziget [9678.1] 500 tő.

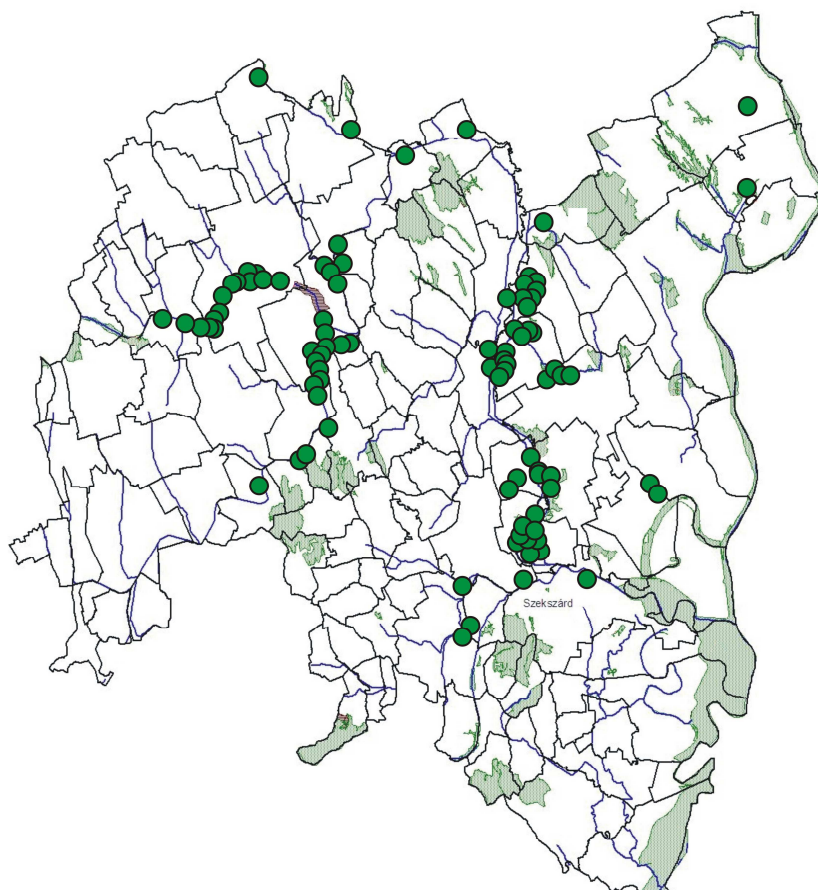
Tolnai-hegyhát

2012: *Belecska*: Petőfi-telep alatt a Kapos-menti réten [9376.1] 2000 tő; a Fő utca alatt a Kapos-menti réten a Petőfi-telep felé [9376.3] 300 tő; *Dúzs*: A vasútvonal és a Kapos között a Kaposra-dűlő rétején [9576.1] 1000 tő; *Hógyész*: Csernyéd alatt Regöly v. m. felé a Kapos-menti réten [9476.1] 500 tő; Csicsó alatti réten a Kapos mentén [9476.3] több 1000 tő; *Szakály*: Szakály-szőlőhegy alatt a vasútvonal és a Kapos közötti réten [9476.3] 500 tő; *Szárazd*: Regölyi v. m.-hoz vezető út mellett a Kapos-menti réten [9476.2] 1000 tő; a település alatt a vasútvonal és a Kapos közötti réten, Regöly felé [9476.1] 3000 tő; *Zomba*: Szentgál-puszta alatt a Völgység-patak mentén [9677.2] 3000 tő.

Völgység

2012: *Bonyhád:* Bonyhád-Szerdahely alatt a Völgységi-patak menti réten [9677.3] 20 tő;
Kakasd: Bonyhád közigazgatási határa közelében a Völgységi-patak mentén [9677.3] 150 tő.

2013: *Zomba:* Paradicsom-puszta alatt a tőzeges tavak felé a réten [9677.1] 250 tő.

1. ábra. A *Cirsium brachycephalum* 2012–2013-ban Tolna megyében talált előfordulásai.

Fig. 1. Localities of *Cirsium brachycephalum* in Tolna county detected during the years 2012 and 2013.

Az eredmények értékelése

A *Cirsium brachycephalum*-nak jelentős állományai élnek Tolna megye területén a Kapos, a Koppány és a Sió-Sárvíz mentén, valamint a Mezőföldön is. Kisebb állományai találhatóak a Völgység-patak mentén a Sárközben és a Duna-mentén, de nem az ártéren. Ezeknek az állományoknak csaknem 90%-a semmilyen védelmet nem élvező területeken él. Elsősorban sásréteken és mocsarakban, nádasokban vagy azok szegélyében, de kizáradó lápréteken és szikes réteken is talákoztunk vele. A 2012-ben elkezdett tolnai állományfelmérés során

nyilvánvalóvá vált, hogy jóval gyakoribb előfordulású fajról van szó, mint az a korábbi adatok alapján feltételezhető volt. Az első kutatási évünkben, a már korábban ismert adatain felül előkerült Bonyhád, Zomba, Szakály, Belecska, Hőgyész, Szárazd községhatárokból. 2013-ban újabb 19 település határában találtuk: Ócsény, Szekszárd, Tolna, Mös, Fadd, Bölcse, Dunaföldvár, Ozora, Felsőnyék, Nagykónyi, Pári, Harc, Tengelic, Kölesd, Szedres, Medina, Kajdacs, Nagydorog, Bikács. Munkánkat összegezve egyértelműen látszik, hogy Tolna megye kevésbé kutatott területein igen értékes florisztikai adatokat lehet még gyűjteni. Érdekes, hogy a kutatók figyelmét eddig elkerülte a kifestő aszat jelenléte a területen, annak ellenére, hogy helyenként tömegesen fordul elő és természetesebb példányai elérik a 3–3,5 m-es magasságot. Igaz, az egyszerű termő, általában kétéves faj állományai (feltehetően a csapadékjárástól függően) igen jelentős ingadozásokat mutatnak az egyes évek közt (LESKU & MOLNÁR 2007).

A faj az IUCN Veszélyeztetett Fajok Vörös Listáján 'LC' (Least Concern) besorolással szerepel, amely becsült világhelyzetének döntő hányada hazánkban él [1]. A faj élőhelyeül szolgáló területek fontosak a biodiverzitás megőrzésében ezért kiterjedésük további csökkenésének megakadályozása és állapotuk megővése, javítása fontos feladat, amely természetkímélő gazdálkodási módokkal, a gypfeltörések és lecsapolások megszüntetésével, az özöngyomok visszaszorításával lehetne csak elérni.

Köszönetnyilvánítás

Hálásan köszönjük a Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóságának a kutatás feltételeinek biztosítását és Trócsányi Balázs munkatársunknak az összefoglaló fordítását.

Irodalom

- BOROS Á. (1951): A Mezőföld növényföldrajza. – In: ÁDÁM L., MAROSI S. & SZILÁRD J. (szerk.), *A Mezőföld természeti földrajza*. Akadémiai Kiadó, Budapest, pp.: 365–383.
- FARKAS S. (2011): *Paks határának védett növényei*. – Paks város önkormányzata, Paks, 160 pp.
- FARKAS S. (szerk.) (1999): *Magyarország védett növényei*. – Mezőgazda Kiadó, Budapest, 416 pp.
- HOLLÓS L. (1911): Tolna vármegye flórájához. – *Botanikai Közlemények* 10: 89–108.
- HORVÁT A. O. (1943): Külsősomogy és környékének növényzete. – *Borbásia* 6: 1–70.
- KIRÁLY G. & KIRÁLY A. (2005): Adatok és kiegészítések a magyar flóra ismeretéhez II. – *Kitaibelia* 10: 85–103.
- KIRÁLY G. (2003): A magyarországi flóratérképezés módszertani alapjai. Útmutató és magyarázat a hálótérképezési adatlapok használatához. – *Flora Pannonica* 1: 3–20.
- KIRÁLY G. (szerk.) (2009): *Új magyar fűvészkönyv. Magyarország hajtásos növényei. Határozókulcsok*. – Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság, Jósvaló, 616 pp.
- LESKU B. & MOLNÁR A. (2007): *A Hortobágy növényritkaságai*. – Daru füzetek, Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság, Debrecen, 120 pp.
- MENYHÁRTH L. (1877): *Kalocsa vidékének növénytenyésztete*. – Hunyadi M. Nyomda, Budapest, 198 pp.
- PILLICH F., ifj. (1930): *Simontornya és környéke flórája*. – Kézirat, 74 pp.
- TÓTH I. Zs. (2013): Botanikai adatok Tolnából, Baranyából. – *Kitaibelia* 17: 161–168.

Hivatkozott világháló oldalak

- [1] DOSTALOVA, A., ELIÁŠ, P. & KIRÁLY G. (2011): *Cirsium brachycephalum*. – In: IUCN 2013. IUCN Red List of Threatened Species. Version 2013.2. www.iucnredlist.org. (Hozzáférés: 2014. 02. 02.)

Beérkezett / received: 2014. 01. 28. • Elfogadva / accepted: 2014. 04. 23.